

6. על החזית, סמוך למשקוף, כתוב כמו כן: משה.

קשה לקבוע לפי הכתבות את התקופה שבה נחרתו, אולם לפי השערתי, על פי הרושם שקבלתיו מאפיו של הכתב, הריהו שייך לתקופת הממלוכים המצרים או לתחלת ימי התורכים. בכל אופן יש כאן לפנינו עקבות בקוריהם של עולי הרגל והתיירים שבקרו את המקום הזה המקודש ליהודים במשך דורות רבים.

מאחורי הציון – מערה חצובה בסלע, הנכנסת למטה מתחת לבנין הקבר, אולם שתומה היא כמעט לגמרי, ואין להכנס בה, אלא לאחר נקוי יסודי. אין ספק שזוהי המערה המיוחסת לרבי ישמעאל, אולם אין, כמובן, יסוד ממשי לאמיתות המסורת הזאת, ואין ראייה שרבי ישמעאל כה"ג מעשרה הרוגי מלכות נקבר דוקא בפרוד ולא במקום אחר. רצוי בכל אופן לפנות את המערה ולבדוק אותה מקרוב.

החפירות הארכיאולוגיות בארץ ישראל

החפירות האחרונות במגדו

משעם המכון למדעי המזרח של האוניברסיטה שיקגו

חפירות נעשו במגדו בזמן האחרון בשני כוונים שונים. חפרנו במדרון המזרחי והסירונו שם 7750 מטרים מר' אדמה עד הסלע, כדי לפנות יותר מקום לאדמת-השפך, ועבדנו במרכזו התל עצמו ובחלקיו הדרומי והמערבי-הדרומי, אשר שם נחקרו השרידים היותר מאוחרים והורחקו ברובם.

במדרון המזרחי מרובים היו הקברים ומהם היו הקברים בצורת מכרה היותר עשירים. בראשונה חצבו את הקברים האלה והשתמשו בהם בסוף תקופת הברונזה הקדומה וגם נמצאו ברובם שרידי קרמיקה מאותה התקופה. בין שרידים אלה יש הרבה "קומקומים" (Teapots), עבודת-יד מקומית, אולם על ידם נמצאו גם הרבה כלים מאותה הצורה, אבל עבודת-אבנים ותוצרת חוץ. נמצאו גם "ספלים", עבודת אבנים ותוצרת חוץ, אולם מקורם עודנו כחידה בעינינו. אחרי השוואת "ספלים" אלה עם תוצרת האי כריתה מהתקופה המינואית הקדומה ג' ועד התקופה המינואית התיכונה ב', חושב אני שיש קשר בין כלים אלה ובין התרבות האיגיאית. וישנה גם אפשרות של קורבה לתוצרת חורית קדומה ממין ידוע.

ברוב קברי המכרות שהכילו "קומקומים" השתמשו מחדש בין 1600 ל-1200

לפני סה"נ, וחרסים מהטיפוס ההקסוסי ומהטיפוס של תקופת רעמסס השני קובעים את גבולות הזמנים. ואע"פ שכבר בימי קדם שלחו יד בקברים לשם ביוזה, נשמרה בהם בכל זאת כמות גדולה של כלי-חרס יקרים, לרוב מקושטים, וגם כלי-זין מרובים וכלי-שמנים שונים מברונזה משומרים יפה. מבין האחרונים כדאי להזכיר אוסף פגיונות יפה להפליא, קערות ברונזה רבות, חצובה" לקטרת. החשוב שבכלי-החרס הוא בלי ספק „אגן-מגדו", המכוסה כל מיני שרטוטים גיאומטריים, ציורי עזים וצפורים משני עברי דקל ועל ידם ציור סרטן עשוי באמנות רבה. בקבורות מאוחרות אלה השתמשו כרגיל בכלי-חרס מתעשיה קפרוסית.

לא רחוק מקברי המכרות נמצאו שלשה רחובות של בתים זה מעל זה. המאוחר ביותר הכיל כלי-חרס (עבודת-יד), שעלינו ליחסם בודאות לסוף תקופת הברונזה הקדומה. הרחוב האמצעי, למרות היותו יותר עתיק, דומה מאד לראשון. אבל הרחוב התחתון שונה היה ויותר טוב. הבתים היו חלקם חצובים בסלע וחלקם בנויים אבן; עבי-הקירות הגיע לעתים עד מטר אחד, והם מחוברים מאבנים מכל גודל, מתחיל באבנים קטנות כגודל אגרוף וגומר בגושים אשר מאה ק"ג ויותר משקלם.

את רוב הכלים, שנמצאו ברחוב זה, אנו מיחסים לתקופת הברונזה הקדומה, אבל נמצאו כאן גם כלים מטיפוס בלתי ידוע. נמצאו רק שני כלי-ברונזה: חרוז ומחט. זו האחרונה ודאי חדרה לשכבה זו במקרה. מאידך גיסא מרובים היו כלים משוכללים עשויים צור עם שכבה דקה, המורה על עבודת-חרושת. הרגשתי אני היא, שעלינו או ליחס את הבתים האלה עם כל אשר בתוכם לתקופה החלקוליתית (Chalcolithic) או לדחות אחרנית לזמן יותר קדום את התחלת תקופת הברונזה הקדומה.

כמעט בכל החדרים מתקופה קדומה זו היו „שקערוריות" (Cupmarks) ברצפות. תפקידם של אלו ברור. ברובם נשמר אפר רב ובאחדים היו גם עצמות, באחת אפילו סירי בשול. אין שום סבה ליחס לשקערוריות אלו איזה חשיבות פולחנית והמסקנה שחשבונו לנכונה היתה, שהן מין כירים. ולכן נקרא להם „משפתים". על התל עצמו נגמר גלוי השרברב הגדול. תקנו במקום אור חשמל והדרך כעת נוחה ביותר: יורדים במכרה (37 מטר עמקה) לתוך הנקבה (50 מטר ארכה) ומכאן למערה ולמעיינות אשר בקצה.

לבסוף עוד אעיר, ששרידי בנינים מאוחרים מתקופות שונות סולקו מעל שטח של אקרים אחדים ותחתם נגלתה תכנית מסודרה עם ארבעה רחובות מקבילים זה לזה.